

Onderwerp

Onteigende panden van gedeporteerden tijdens tweede wereldoorlog

Opsteller	Belinda de Hosson	Behandeldatum	28 april 2021
Programma	Bestuur en Organisatie	Status	Openbaar
Portefeuillehouder	drs. H.M.F. Bruls		

Advies

1. Opdracht te verlenen aan de Vakgroep geschiedenis van de Radboud Universiteit om prof. dr. Wim van Meurs en zijn projectteam onderzoek uit te laten voeren en hiervoor € 25.970,00 te claimen;
2. Voor tijdelijke interne inhuur gedurende dit project € 9.000 te claimen;
3. De financiële claim van € 34.970 te verwerken bij de 1^e voortgangsmonitor 2021.

Aanleiding

In navolging van de politieke avond van 7 oktober 2020 heeft het College aan de Raad in antwoord op vragen van de Stadspartij toegezegd om met een voorstel te komen over de gemeentelijke omgang met gedurende de Tweede Wereldoorlog (WO2) in beslag genomen vastgoed van gedeporteerden. Zoals met u afgestemd hebben wij ambtelijk gesprekken gevoerd met initiatiefnemers. Daarnaast hebben wij ons breder georiënteerd op de mogelijkheden.

Naar aanleiding van de mediaberichtgeving van Pointer en De Monitor en raadsvragen kondigden, naast Nijmegen, een groot aantal gemeenten aan hier ook onderzoek naar te zullen (laten) doen.

Beoogde impact

Een belastbare beoordeling van de betrokkenheid door en verwijtbaarheid van het toenmalige gemeentebestuur van Nijmegen. Een beoordeling door het vraagstuk te onderkennen, goed en grondig te onderzoeken, te duiden en rechtsherstel te realiseren.

Argumenten

Duizenden panden van gedeporteerden zijn in Nederland ten tijde van de Tweede Wereldoorlog door de bezetter onteigend en doorverkocht. De restitutie van het vastgoed na de oorlog vergde in veel gevallen langdurig procederen door terugkerende eigenaren of hun nabestaanden.

Om een eerste beeld te ontwikkelen bij de situatie in Nijmegen is met een aantal relevante partijen gesproken zoals de initiatiefnemers van de website Oorlog in Nijmegen, individuele onderzoekers, een vertegenwoordiger van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD), de gemeente Arnhem en onderzoekers van de Vakgroep geschiedenis van de Radboud Universiteit.

Uit deze gesprekken is gebleken, dat het beeld van de onteigeningen onvolledig is en verschillen per stad kent. Ook is op basis van deze gesprekken de verwachting ontstaan dat het - door een verhoudingsgewijs kleine joodse gemeenschap in Nijmegen indertijd, alsmede de relatief vroege bevrijding van Nijmegen - voor de gemeente Nijmegen om betrekkelijk kleine aantallen (woningen) zal gaan. Het is gerechtvaardigd om dit zorgvuldig vast te stellen, want mede door aandacht voor de keerzijde van de geschiedenis wordt een bijdrage geleverd aan de erkenning van de slachtoffers en hun nabestaanden. Daarom is het van belang de historische context van de onteigeningen in relatie tot de financiële consequenties voor de gemeente Nijmegen in beeld te brengen.

Met de keuze voor onderzoekers van de vakgroep Geschiedenis van de Radboud Universiteit worden de wetenschappelijke kwaliteit en integriteit maximaal geborgd. Daarnaast doen we recht aan de Nijmeegse wortels van de Universiteit.

Het onderzoek door WO2-experts aan de Radboud Universiteit Nijmegen zal de omvang van het onteigeningsvraagstuk voor Nijmegen vaststellen en vooral ook licht werpen op het handelen van de gemeente Nijmegen na de bevrijding in het proces van rechtsherstel voor gedeporteerde burgers en hun nabestaanden. Op basis van dit onderzoek kunnen keuzes gemaakt worden in de omgang met deze thematiek.

Het onderzoek krijgt de vorm van een vooronderzoek dat de feiten op een rij moet zetten, op basis waarvan nader besloten kan worden om aspecten nader te onderzoeken. De onderzoekers hebben hiertoe onder leiding van prof. dr. Van Meurs een offerte opgesteld. Deze is als bijlage bijgevoegd.

Het onderzoek kent 3 deelprojecten:

- A. Legt een vergelijk tussen steden die nodig is als basis voor het specifieke onderzoek voor Nijmegen. De vergelijking wordt gelegd op de punten:
 1. de historische inventarisatie van de onteigeningen in de bezettingstijd;
 2. de omgang met dit verleden tijdens de fase van rechtsherstel na de oorlog door de gemeente;
 3. de best practices van de verschillende gemeenten nu in de omgang met dit vraagstukken.De verrijpte data van de Verkaufsbücher, afgezet tegen het Joods Monument en het NBI-archief, vormen de basis voor de inventarisatie en laten ook zien wat de typische kenmerken van de onteigeningen in Nijmegen waren en hoe representatief de Verkaufsbücher zijn.
- B. Omvat een reconstructie van de historische onteigeningen en rechtsherstel voor Nijmegen evenals een inventarisatie van de archieven en de in de laatste decennia groeiende literatuur voor vervolgonderzoek voor Nijmegen.
- C. Reconstrueert specifieke dossiers van onteigende panden en de ervaringen van de oorspronkelijke eigenaar na de oorlog in het proces van rechtsherstel en de omgang van de gemeente. Dit onderzoek zal gemeenten, notarissen, makelaars en banken aan het licht brengen die uit winstbejag met de bezetter samenwerkten.

In totaal zal 30% van alle dossiers worden onderzocht, de Verkaufsbücher zullen de

Deelprojecten A. en B. worden voor de zomer uitgevoerd en na de zomer aan u gepresenteerd. Deelproject C zal begin 2022 aan u worden aangeboden.

Concreet zal het vooronderzoek 30% van alle onteigeningen van panden in beeld brengen met een evenredige verdeling over Verkaufsbücher en de onteigeningen die buiten de boeken om hebben plaatsgevonden. Ook zullen vijf bijzondere gebouwen apart worden bestudeerd.

Wij prijzen onszelf buitengewoon gelukkig dat Nijmegen, naast een gerenommeerd onderzoeksinstituut, ook een aantal lokale historici (waaronder de initiatiefnemers van Oorlog in Nijmegen) rijk zijn, die onderzoek doen of gedaan hebben naar deze thematiek. Om hun kennis en expertise in dit onderzoek niet verloren te laten gaan, hebben wij de Radboud Universiteit gevraagd hen uit te nodigen aan het onderzoek bij te dragen. Door middel van interviews en informele sessies zullen zij bij het onderzoek betrokken worden. Tevens worden individuele nabestaanden en Joodse organisatie desgewenst in het onderzoeksproces meegenomen.

Kanttekeningen

Door de coronacrisis moeten we er redelijkerwijs van uitgaan dat archiefonderzoek niet of nauwelijks mogelijk zal zijn tot de zomer 2021. Uitgaande van het hele jaar 2021 als tijdsvenster, is de offerte opgedeeld in vragen die voor de zomer en met niet of nauwelijks archieftoegang beantwoord kunnen worden en archiefonderzoek ná de zomer. Ervan uitgaande dat de beperkingen na de zomervakantie zullen zijn opgeheven. Het voorstel omvat ook een tussenrapportage dat na het zomerreces aan u zal worden voorgelegd, evenals een eindrapport dat na de kerstvakantie kan worden aangeboden.

Het onderzoek zal starten na de besluitvorming rond de 1^e voortgangsmonitor begin juni 2021.

De Verkaufsbücher vermelden 61 Nijmeegse panden, maar uit onderzoek in andere gemeenten komt de vuistregel naar voren dat gemiddeld hoogstens een derde van de onteigeningen in de Verkaufsbücher opgenomen is. De verschillen per gemeente kunnen aanzienlijk zijn.

Gepland is daarom een selectie op twee manieren:

- Een steekproef van 30% van alle onteigeningen met een representatieve spreiding: de ene helft uit de Verkaufsbücher en de andere helft onteigeningen buiten de boeken om;
- Los van deze criteria worden in de steekproef vijf bijzondere gebouwen meegenomen en apart bestudeerd.

Financiën

Voor het onderzoek brengt de Radboud Universiteit de gemeente een bedrag van € 25.790 in rekening. Voor projectmanagement vanuit de gemeente is interne inhuur aan de orde à € 9.000. Een totaalbedrag van € 34.970 wordt geclaimd bij de 1e voortgangsmonitor.

Een vervolgonderzoek ligt in de lijn der verwachting waarvoor wij een overeenkomstig bedrag beogen. Ook bij een vervolgonderzoek voorzien wij een vergelijkbare inzet voor projectmanagement.

Voor communicatiedoelinden naar de burger verwachten we na afronding van het eventuele vervolgonderzoek ook enige kosten te maken. Mede vanwege de impact van het

onderwerp valt te denken aan een tentoonstelling of een documentaire over de historische context en de resultaten in samenwerking met bijvoorbeeld het Informatiecentrum WO2 of het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis.

Voor een mogelijk vervolgonderzoek en eventuele communicatiedoeleinden zal te zijner tijd een nieuw voorstel aan uw college worden aangeboden. Wij verwachten hiervoor een bedrag van € 40.000 te claimen.

Ook is het mogelijk dat in enige vorm compensatie geboden moet worden. De mate waarin en de omvang van de compensatie zijn in dit stadium niet te overzien. Wij verwachten dat het vooronderzoek de contouren hiervoor zal schetsen.

Vervolg

Mogelijkerwijs zal het vooronderzoek aanleiding geven tot vervolgonderzoek om (aspecten van) vragen nader te kunnen beantwoorden. Als gevolg hiervan kan aanvullend onderzoeksbudget nodig zijn. Daarnaast is het mogelijk dat uit de onderzoeken zal blijken dat de gemeente Nijmegen in enige vorm compensatie zal moeten bieden. De mate waarin dat het geval zal zijn en de omvang van de kosten valt echter vooralsnog niet te overzien. Uiteraard wordt u hierover nader geïnformeerd.

Bijlage(n)

1. Offerte Radboud Universiteit Nijmegen